

Samanta Paronić, *Društvene prilike u labinskoj komuni tijekom mletačke uprave*, Zagreb: Srednja Europa, 2016., 186 str.

Iako se srednjovjekovna i novovjekovna povijest istarskoga poluotoka – bilo politička, društvena, pravna ili druge, još uvijek iznimno deficitarne – istražuje pri nekoliko znanstvenih centara u današnjem hrvatskom, slovenskom ili talijanskom dijelu Istre (i šire), nezamislivo je velik broj zanemarenih tema, čitavih razdoblja ili, pak, čitavih povijesno-geografskih poluotoka lišenih čak i participacije u postojećoj historiografskoj produkciji. Osim istarskoga razvijenoga i kasnoga srednjovjekovlja, zanemarenoga fokusiranjem na kasnije razdoblje mletačke uprave u Istri, od 15. stoljeća nadalje, srednjovjekovna i novovjekovna povijest istočne Istre, specifične po mnogočemu, ostala je gotovo potpuno prepuštena generaliziranim pretpostavkama o povijesno-društvenim karakteristikama istarskoga „esencijalno“ komunalnoga, mletačkoga, multietničkoga i uglavnom nestabilnoga novovjekovlja. Zanemarujući sada već odavno zastarjele studije „stupova“ istarske znanstvene historiografije, starija je povijest Labinštine, uglavnom ona novovjekovna, tek sporedno zastupljena u nešto recentnijoj historiografiji, a iznimno rijetko postaje i središnjom temom nekolicine profesionalnih povjesničara i lokalnih hobista.² Društveno-politička povijest labinske urbane zajednice i pripadajućega joj teritorija tijekom prošloga je stoljeća bila potisnuta i popularnošću istraživanja protestantskoga karaktera lokalne crkve i žitelja uopće, potaknutoga znatiželjom za djelovanjem Matije Vlačića Ilirika.³ Takav pristup istraživanju novovjekovne prošlosti Labinštine postavio

2 Vidi, primjerice: Miroslav Bertoša, „Iz ugla povjesničara: toponimi, antroponimi i nadimci u Labinu i Labinštini u drugoj polovici XVIII. stoljeća“, *Folia onomastica Croatica*, 12-13, 2003.-2004., 41-60; Lia de Luca, „Giurisdizione, cultura e conflitti ad Albona intorno alla metà del Settecento“, *Acta Histriae*, 18, 4, 2010., 937-960; Zoran Ladić, „Labinsko društvo u ranom novom vijeku u zrcalu bilježničkih dokumenata bilježnika Bartolomeja Gervazija“, *Historijski zbornik*, 62, 2011., 47-70; Giovanni Radossi, „Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Albona d'Istria“, *Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno* (dalje: *ACRSR*), 22, 1992., 177-233; Tullio Vorano, „Il territorio del comune di Albona sotto la dominazione veneta nell'ottica di due documenti inediti“, *ACRSR*, 22, 1992., 427-439. Još se uvijek, nažalost, u ozbiljnijim projektima nužno koriste i amaterski pregledi labinske povijesti, poput: Marijan Milevoj, *Labin tragom vjekova*, Labin 1999. i Herman Stemberger, *Labinska povijesna kronika: povijesne skice Kožljaka, Čepića, Kršana, Šumbera*, Labin 1983. Opširniji, no zastario popis znanstvene i stručne literature o Labinu i Labinštini uopće vidi u: Ratko Licul, *Bibliografija o Labinštini*, Labin 1989.

3 Iako zastupljenija od istraživanja društveno-političke povijesti, i takva su istraživanja zastarjela, pa zahtijevaju ponovni pristup u skladu s metodološkim postavkama i tematskim trendovima suvremene historiografije. Vidi: *Znanstveni skup Susreti na dragom kamenu: Matija Vlačić Ilirik i njegovo doba. Labin i Istra danas*, ur. Pavao Ravlić, Pula 1985. Antonio Miculian u svojoj recentnijoj sintezi *Protestantizam u Istri (XVI. i XVII. stoljeće) u svjetlu novih arhivističkih istraživanja*, Pula 2006., ne donosi značajnije različite interpretacije od onih iznesenih u njegovim ranijim priložima. Usp: isti, „Nepoznati izvori za povijest protureformacije u Labinštini u XVI. stoljeću: Luteranski procesi“, u: *Znanstveni skup Susreti na dragom kamenu: Matija Vlačić Ilirik i njegovo doba. Labin i Istra danas*, 109-129.

je interpretacijsku paradigmu koja je često rezultirala generičkim zaključcima i logičkim neformalnim pogreškama.

Usporedno s istraživanjima, stručnjaci su, od De Franceschija i Buttazonija nadalje, upozoravali i na dostupnost, obujam i sačuvanost izvora labinske srednjovjekovne ili ranonovovjekovne provenijencije, i to onih danas uglavnom čuvanih u Državnom arhivu u Pazinu. Povjesničari različitih generacija pisali su o potencijalu takvih izvora za istraživanje više elemenata društvene, političke ili pravne povijesti lokalne komune i širega teritorija, od Jakova Jelinčića,⁴ preko Tajane Ujčić,⁵ Marije Mogorović Crljenko, Branke Poropat,⁶ Tullija Vorana,⁷ do relativno nedavne objave najranijih zasad poznatih imbrevijatura labinskih notara, točnije onih Bartolomeja Gervazija, transkribiranih i privedenih objavljivanju suradnjom Zorana Ladića i Elvise Orbanića.⁸ Sustavno čitanje sinkronih izvora, posebno zapisnika vijeća, predtridentinske matice krštenih i Gervazijevih imbrevijatura, pruža, pored beskorisne fascinacije samim izvorima, i mogućnost istraživanja društvene povijesti u prikladnom metodološkom okviru i širem kronološkom i komparativnom kontekstu. Vremensko porijeklo takvih izvora dopušta interpretaciju društvenih, arhontoloških, pravnih, političkih, etnokulturnih, ekonomskih i drugih promjena koje su nužno nastupile poslije 1420. i predaje Veneciji, posebno u usporedbi s rijetkim, ali postojećim izvorima starijima od početka 15. stoljeća. Razvoj i mijene u komunalnoj upravi, pravne pretpostavke i nadgradnje, međudruštveni odnosi, sustavi i odnosi moći, društveno-politički ideali, ekonomske karakteristike, prilagodba upravnih struktura i društvene elite, političke i socio-kulturne specifičnosti i druge tek su manji dio ogromnoga broja tema koje se itekako mogu istraživati na temelju naoko maloga broja izvora. Slične studije labinskoga srednjovjekovlja i novovjekovlja morale bi ići u korist

4 Jakov Jelinčić, „Knjiga privilegija Labinske komune (regesta svih dokumenata od 1395. do 1719. godine)“, *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 29, 1987., 149–204; isti, „Prva knjiga zapisnika sjednica Vijeća Labinske komune (Libro Consigli I) (1566–1578) (regeste)“, *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 29, 1989., 75–159.

5 Tajana Ujčić, „Sumarni inventar fonda općine Labin iz razdoblja mletačke uprave (1420–1797)“, *Vjesnik istarskog arhiva*, 8–10, 2001.–2003., 175–199.

6 Marija Mogorović Crljenko – Branka Poropat – Tajana Ujčić, „*Suffici tibi scriber*: Matična knjiga krštenih župe Labin (1536–1583)“, u: *Raukarov zbornik: Zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak, Zagreb 2005., 443–456.

7 Tullio Vorano, „Il catastico di Albona del 1708“, *ACRSR*, 38, 2008., 283–428; isti, „Il catastico di Albona del 1708 (II parte)“, *ACRSR*, 39, 2009., 409–485; isti, „Il catastico di Albona del 1708 (III parte: appendici)“, *ACRSR*, 40, 2010., 637–705.

8 Zoran Ladić – Elvis Orbanić (prir.), *Spisi labinskih bilježnika: Prva knjiga labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija (1525.–1550.)*, Pazin 2008.

širim sintezama povijesti političkoga i socio-kulturnoga prostora kojem je ova komuna u prošlosti pripadala, točnije kvarnerskom, sjevernojadranskom i sjeveroistočnom talijanskom prostoru, a rjeđe ostajati u neugodno skućenim okvirima mikrohistorije.⁹ S obzirom na to da ozbiljnijih istraživanja s takvim ambicijama do sada nije bilo, s iznimnom sam znatiželjom dočeka objavljivanje monografije Samante Paronić *Društvene prilike u labinskoj komuni tijekom mletačke uprave*, objavljene 2016. u izdanju Srednje Europe, njezine druge knjige nakon one o barbanskim i proštinskim evakuircima Prvoga svjetskog rata.¹⁰

Autorica je vlastiti narativ u gotovo dvjesto stranica dugoj studiji organizirala oko općih mjesta lokalne historiografije novovjekovne Istre, odnosno oko problema koje je najvažnijima prepoznala lokalna historiografija u drugoj polovici prošloga stoljeća. Takvi pretpostavljeni problemi novovjekovne istarske povijesti, stoga, i ovdje diktiraju metodološki i narativni pristup, pa su dva od sedam središnjih potpoglavlja, i to „»Leglo piratstva i odmetništva« – Uskočki rat kao odraz tragične stvarnosti“ (112-126) te „»Tempi pericolosi di malattie« – zdravstvene prilike u labinskoj sredini“ (126-140), posvećena upravo analizi lokalnih manifestacija općeistarskih historiografskih standarda, Uskočkoga rata i nezavidnih zdravstvenih prilika. Međutim, iza autoričinih prigodnih „Riječi zahvale“ (V-VII), „Predgovora“ (VII-X) prof. Slavena Bertoše, „Uvoda“ (1-3) i pregleda labinske povijesti prije nastupanja mletačke uprave „Povijesne crtice o Labinu do pada pod mletačku vlast“ (5-17), analiza je strukturirana upravo oko većine izvora na koje su upozoravali već spomenuti autori pa je studija njezinom glavninom posvećena lokalnim specifičnostima. Autorica, tako, piše o „Djelatnosti Vijeća labinske komune“ (19-29), a sljedeće je poglavlje, naslovljeno „»Per questa fiata tantum« – obveza opremanja mletačkih galija“ (29-47), temeljeno na analizi jednoga od deset labinskih privilegija zajamčenih predajom Veneciji koji su često, bez prikladnoga istraživanja i sumnje u normativne dokumente, smatrani aksiomatskim i poštivanim pravima labinske zajednice. Analizom Knjige privilegija labinske komune, zapisnika političkih odluka o održavanju, prilagodbi ili kršenju labinskih privilegija,

9 Po uzoru na, primjerice, studiju Darka Darovca o istarskim *vicedominima*: Darko Darovec, „Ruolo dei vicedomini istriani nella redazione degli atti notarili in rapporto ad uffici affini dell'area adriatica“, *Acta Histriae*, 18, 4, 2010., 798-822; isti, *Auscultauerint cum notario: Istrian Notaries and Vicedomini at the Time of the Republic of Venice*, Venezia 2015. Vidi i: Egidio Ivetic, „L'Adriatico come spazio storico transnazionale“, *Mediterranea: Ricerche storiche*, 35, 2015., 483-498.

10 Samanta Paronić, *Logori smrti: potresna stvarnost barbanskih i proštinskih „evakuiraca“ (1914. – 1918.)*, Pula 2015.

autorica također zaključuje o čestom zaobilaženju ugovorenih prava. Iako usredotočeno na lokalne slučajeve, i sadržaj i pisanje je sljedećega poglavlja, „Il peso più grave« – obveza prijevoza drva za mletački Arsenal“ (47-70), motivirano polustoljetnom historiografskom tradicijom, odnosno interesima starijih povjesničara za spomenutim općim mjestima, a na čijim radovima i metodološkim smjernicama autorica temelji i svoj istraživački proces i narativni okvir. Poglavlje, jasno, detaljno izvještava o *karatadi*, kako kao istarskom, tako i kao lokalnom fenomenu, i to na temelju Zapisnika Vijeća i Knjige privilegija. Preostala dva poglavlja, „Društvene okolnosti nastanka novih ustanova“ (70-85) i „Svakodnevnica renesansnog Labina kroz prizmu bilježničkih spisa Bartolomea Gervasija“ (85-112) sadrže informacije o podizanju obiteljskih palača, osnivanju gradskoga fontika, bilježničkoga kolegija, odnosno o pravnim poslovima započetim tijekom prve polovice 16. stoljeća, detalje o lokalnim društvenim skupinama i dr.

Upravo je jedan od nedostataka studije ovakav pasivan pristup izvorima, odnosno parcijalni izvještaji utemeljeni isključivo na sadržaju pojedinih i ovdje isključivih izvora bez značajnije analize. Točnije, rezultati su istraživanja najčešće popabirčeni podaci iz izvora, ostavljeni tek predstavljenima bez dublje analize uokvirene u tematski, metodološki ili teorijski okvir, unatoč potencijalu rabljenih izvora, posebice pri njihovoj kombinaciji i komparaciji u korist kvalitetnije studije. Usredotočenost na već spomenute *locos* lokalne historiografije lišila je autoričino istraživanje jasno postavljenih istraživačkih pitanja i sukladne metodologije pa, konačno, rezultira najčešće generičkim zaključcima bez naznake o lokalnim specifičnostima kompleksnijih političko-socijalnih procesa. Iako je tekst, uglavnom zbog strukture koja prati naraciju od općega prema specifičnom, bogat informacijama o administrativnim karakteristikama mletačkih institucija i posjeda, ovdje posebno Istre, pa i brojnim, ali nasumičnim podacima iz korištenih izvora, oni ostaju neiskorišteni u nedostatku jasnih istraživačkih pitanja i usmjerene metodologije. Izostanak takvoga (pseudo)hipotetskog pristupa, stoga, sveo je studiju, ili više njih, na razinu eklektične kolekcije.

Iako bi umješniji pristup izvorima i prikladnija metodologija mogli rezultirati sličnim istraživanjima, autorica ne koristi uzore važnijih, čak i utjecajnih radova u temama kojima se ovdje bavi. Važan „priručnik“, primjere, pri istraživanju komunalnih društvenih slojeva i društvene stratifikacije, posebice u kasnosrednjovjekovnim i ranonovovjekovnim zajednicama,

Venturin *Nobiltà e popolo*¹¹ ili, recentnije, iako istražuje nešto ranije razdoblje, Riccardo Rao i njegova monografija *Signori di popolo*,¹² zasigurno bi se pokazali korisnim metodološkim smjernicama, pa i zbog komparacijskoga potencijala. Radove slične vrijednosti moguće je naći i u domaćim publikacijama, od Raukarovih važnih temeljnih studija dalmatinskih komunalnih društava,¹³ preko, primjerice, nešto novijih radova Nevena Budaka¹⁴ i Zdenke Janeković-Römer,¹⁵ do najrecentnijega istraživanja bužetskih (*ergo* istarskih) elitnih slojeva Josipa Banića, čiji su rezultati nedavno objavljeni upravo u *Histriji*.¹⁶ Valja ovdje upozoriti i na nedavno objavljenu doktorsku disertaciju Stephana Karla Sander-Faesa,¹⁷ a koju je i Egidio Ivetic opisao kao knjigu koja „exemplifies how to overcome the dualism between the *venezianistica* and Croatian national historiography in building a transnational historiography within the Adriatic area.“¹⁸ Upravo je to kvaliteta koja ovoj studiji nedostaje. Autoričino izostavljanje vlastitoga istraživanja iz trendova dijela suvremene venecijanistike usmjerene na povijest sjevernoga Jadrana i jadranskoga prostora uopće¹⁹ te nedostatak komparacije čak i sa slučajevima u ostalim istarskim urbanim i semiurbanim mjestima u širem kontekstu mletačkoga političkog teritorija i njegove periferije jamče nedostatak takve kvalitete.

Osim u srednjovjekovnu i novovjekovnu društvenu povijest jadranskoga prostora, slične studije urbane povijesti, područja iznimno obogaćenoga stručnjacima i specijaliziranim periodičnim publikacijama,²⁰ valjalo

11 Angelo Ventura, *Nobiltà e popolo nella società veneta del Quattrocento e Cinquecento*, Bari 1964.

12 Riccardo Rao, *Signori di popolo: Signoria cittadina e società comunale nell'Italia nord-occidentale 1275-1350*, Milano 2012.

13 Tomislav Raukar, „Komunalna društva u Dalmaciji u XV. i prvoj polovini XVI. stoljeća“, *Historijski zbornik*, 25, 1988., 43–118.

14 Neven Budak, „Urban élites in Dalmatia in 14th and 15th centuries“, u: *Città e sistema adriatico alla fine del medioevo: Bilancio degli Studi e prospettive di ricerca*, Convegno di Studi, Padova 4–5 aprile 1997, ur. Michele Pietro Ghezzi, *Atti e memorie della Società dalmata di storia patria*, XXVI, Venezia 1997., 181–199.

15 Primjerice, Zdenka Janeković-Römer, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zagreb – Dubrovnik 1999.; ista, „Građani, stanovnici, podanici, stranci, inovjerci u srednjovjekovnom Dubrovniku“, u: *Raukarov zbornik: Zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak, Zagreb, 2005., 317–346. i dr.

16 Josip Banić, „Elitni slojevi kasnosrednjovjekovne bužetske komune“, *Histria*, 5, 2015., 43–79.

17 Stephan Karl Sander-Faes, *Urban Elites of Zadar: Dalmatia and Venetian Commonwealth (1540–1569)*, Rome 2013.

18 Egidio Ivetic, „Urban elites of Zadar: Dalmatia and the Venetian Commonwealth (1540–1569), by Stephan Karl Sander-Faes, Rome, Viella, 2013, 292 pp., 3 maps“, *Mediterranean Historical Review*, 30, 2016., 175–177.

19 Važni predstavnici takvih trendova istražuju pri, naoko, „hrvatskoj“ Istri bliskim institucijama, posebno Università Ca' Foscari i Università degli Studi di Trieste.

20 Samo neke od najvažnijih jesu *Urban History* i *Journal of Urban History*.

bi uključiti u metodološke i tematske trendove šire domaće i strane historiografije, posebno one fokusirane na mletački srednjovjekovni i novovjekovni prostor. Nedavno objavljeni zbornik *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property*²¹ kao metodološki priručnik zasigurno stoji uz bok stranim zbornicima, poput, primjerice, važnih *Élites urbane e organizzazione sociale in area mediterranea fra tardo medioevo e prima età moderna*²² i, ovdje posebno prikladnoga, *Small Towns in Early Modern Europe*.²³ Međutim, ovakvim bi studijama metodološki i teorijski uzori primarno trebali biti, dakle, radovi fokusirani na karakteristike urbaniteta teritorija pod mletačkom upravom kakvi su, primjerice, predstavljeni u zbornicima *Le subordinazioni delle città comunali a poteri maggiori in Italia dagli inizi del secolo XIV all'ancien régime*²⁴ i *L'ambizione di essere città. Piccoli, grandi centri nell'Italia rinascimentale*,²⁵ a nezaobilazan je kao takav uzor i časopis *Storia Urbana*. Specifičnost Labina kao lokalnoga urbanog središta valjalo bi, nadalje, istraživati i u okviru teorija odnosa te recipročnih utjecaja centra i periferije, posebno zbog njegova smještaja na granicama mletačke države,²⁶ pa i u okviru „frontier“ i „borderland“ teza koje velikim dijelom, posebno u posljednje vrijeme, prebacuju fokus na pitanja kulturne, etničke i uopće društvene razmjene i suradnje u prostorima etnokulturnoga pluraliteta, kakav je novovjekovni Labin zasigurno bio. Konačno, njegove karakteristike kao lokalnoga centra, administrativnoga i ekonomskoga središta okolnih kontrada i širega teritorija obično zvanoga Labinštinom, odličan su temelj istraživanjima specifičnosti urbanoga centraliteta mletačke i srednjovjekovne Istre u okviru socioloških teorija mreža, centralnih mjesta, prostornih interakcija, demografske gravitacije i drugih. Broj i sadržaj izvora

21 Irena Benyovsky Latin – Zrinka Pešorda Vardić, ur., *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property*, Zagreb 2014.

22 Maria Giuseppina Meloni, ur., *Élites urbane e organizzazione sociale in area mediterranea fra tardo medioevo e prima età moderna*, Cagliari 2013.

23 Peter Clark, ur., *Small Towns in Early Modern Europe*, Cambridge – New York 1995.

24 Miriam Davide, ur., *Le subordinazioni delle città comunali a poteri maggiori in Italia dagli inizi del secolo XIV all'ancien régime*, Trieste 2014.

25 Posebno rad Anne Bellavitis, „Quasi-città e terre murate in area veneta: un bilancio per l'età moderna“, u: *L'ambizione di essere città. Piccoli, grandi centri nell'Italia rinascimentale*, ur. Elena Svalduz, Venezia 2004., 97-119., po uzoru na važne radove: Giorgio Chittolini, „Quasi-città. Borghi e terre in area lombarda nel tardo Medioevo“, *Società e Storia*, 47, 1990., 3-26, te recentniji rad Marca Folina, „Città, 'quasi-città' e piccoli stati nell'Italia di Antico Regime (secoli XV-XVII)“, *Storia Urbana*, 102, 2003., 5-23.

26 U ovom se području obećavajućim čini doktorski projekt Sasche Attije, *Living on the Edge: Urban Communities on the Frontiers of Venice's Adriatic Dominions (1420-1499): Normative Order and Social Reality in Korčula and Split*. Usp. i nedavno obranjenu tezu pri Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti: Josip Banić, „Justice in Flux: The Introduction of Venetian Jurisdiction in the Former Margraviate of Istria (1420-1470)“, magistrarski rad, Budapest 2016.

nastalih u labinskim, venecijanskim i drugim kancelarijama, a koji se tiču labinskoga kasnog srednjovjekovlja i novovjekovlja, zasigurno bi pretrpjeli studije ekonomske, društvene i političke povijesti ovakve i više kvalitete. Sve one, unatoč bogatim izvorima čuvanima zasigurno i izvan Državnoga arhiva u Pazinu, ostaju još uvijek neiskorištene.

Osim što je ova monografija lišena suvremenih historiografskih trendova u istraživanju urbane i društvene povijesti, studiji nedostaje i ozbiljniji pristup u razlučivanju povijesnih činjenica, pretpostavki, kompetentnih studija i hobističkih fantazmagorija. Autorici nedostaje opreznost pri pisanju o temama koje do danas nisu detaljnije istraživane, posebice u pregledu predmletačke povijesti Labina, pa se referira na jedinu dostupnu literaturu, prije spomenute radove lokalnih povjesničara amatera, čija se istraživanja uglavnom ne temelje na izvorima. Tako autorica, primjerice, piše o broju članova gradskoga vijeća u Labinu razvijenoga srednjeg vijeka te, uopće, o organizaciji lokalne administracije²⁷ iako, zasad, ozbiljnijih istraživanja o srednjovjekovnoj labinskoj gradskoj upravi nije bilo. Specifičnost labinskoga „Božjeg suda“, *lex caldariae*, generički povezuje s franačkim normativnim pravom ranoga srednjovjekovlja, iako bi istraživanja o posebnostima labinskoga statutarnog prava trebalo usmjeriti prema kvarnerskim i dalmatinskim statutima kasnijega postanka. Konačno, ostaje pitanje učestalosti pozivanja na takvo pravo i primjene takve vrste kazne (i, uopće, statutarnoga prava) u srednjovjekovnom Labinu. Stoga, o takvom postupku koji se „obavljao u sredini župne crkve“,²⁸ kako to sugerira autorica, ne treba sa sigurnošću pisati jer izvori o takvoj praksi, barem zasad, nisu pronađeni. Autorica dalje piše o „nastojanjima Goričkih da oduzmu patrijarhove posjede, među kojima se isticao Labin“, no dokaza o isticanju Labina među istarskim posjedima Patrijarhata, osim, možda, po dugotrajnosti njegove podčinjenosti patrijarsima, nema, iako bi takvo što zasigurno zadovoljilo kampanilizam lokalnih povjesničara amatera. Također, izvori o pobuni predvođenoj stanovitim Drušćem ničim ne sugeriraju da je ona zasigurno pokrenuta s „ciljem predaje Labinštine grofovima Goričkim“,²⁹ iako je takvo što moguće.³⁰

27 Samanta Paronić, *Društvene prilike u labinskoj komuni tijekom mletačke uprave*, Zagreb 2016., 9–10.

28 Isto, 11.

29 Isto, 10.

30 Vidi: Giuseppe Bianchi, *Documenti per la storia del Friuli dal 1326 al 1332*, Udine 1845., dok. 486 i 487, 145–149.

Jedan je od zamjetnijih nedostataka monografije, između mnogih već spomenutih, i autoričina neopreznost pri naslovljavanju jednoga od poglavlja „Svakođnevnica renesansnog Labina kroz prizmu bilježničkih spisa Bartolomea Gervasija“ rabeći, očito, termin renesansa kao kronološku odrednicu zasigurno ne implicirajući iznimno kompleksan semiotički i semantički sadržaj riječi. Iako je temeljni izvor ovoga dijela studije, Gervazijeva knjiga imbrevijatura, nastao u prvoj polovici 16. stoljeća, ni jedno istraživanje, a sumnjam da će takvih i biti, ne dokazuje prisutnost ijednoga elementa suvremenoga historiografskog pojma renesanse u Labinu 16. stoljeća. Nije, stoga, jasno upućuje li autorica na Burekhardtov individualizam, i sam kritiziran kao specifičnost renesanse,³¹ renesansnu likovnu ili literarnu umjetnost, elemente talijanske ili, možda, sjevernjačke inačice renesanse, prisutnost standardnih okultističkih ili znanstvenih paradigmi renesanse, esencijalno vraćanje klasičnim uzorima ili što drugo. Sramežljivi bi indikator utjecaja renesanse ili renesansnoga humanizma u ovom patuljastom (*quasi*)urbanom središtu mletačke države mogao eventualno biti rad Matije Vlačića, no taj je lokalni dječak većinu života, posebno najvažnijega i produktivnoga dijela, proveo daleko od Istre, a drugih dokaza, unatoč pokušajima nekih povjesničara, o prisutnosti protestantizma u gradu nema. Konačno, historiografija već desetljećima pomiče amorfne kronološke granice renesanse, uglavnom temeljeći kriterije na pretpostavljenim i nepogrešivim karakteristikama renesanse, no odbacujući pojam kao isključivo vremensku odrednicu.³² Slučaj bi Labina, smještenoga na periferiji teritorija pod utjecajem društvenih, političkih, znanstvenih i drugih mijena italskoga poluotoka, mogao biti istraživan u okviru pokušaja koji streme definiranju različitih oblika manifestacije renesansnih karakteristika, posebice u jadranskom prostoru. Ipak, sumnjam da je išta „renesansnoga“ u Labinu ranoga šesnaestoga stoljeća.

Unatoč nedostacima, valja imati na umu da je ova monografija prva takva nastala radom profesionalne povjesničarke te da itekako potiče na daljnje istraživanje i pridonosi poznavanju novovjekovne povijesti Labina i Labinštine. Tekst je bogat informacijama o općoj povijesti mletačke Istre u temama kojima se autorica bavi, pa i informacijama o situaciji u Labinu onoga vremena, a autoričin je istraživački rad usmjeren na izvore koji dosad

31 Vidi, primjerice: John F. Benton, *Culture, Power and Personality in Medieval France*, London 1991.; Franz-Josef Arlinghaus, ur., *Forms of Individuality and Literacy in the Medieval and Early Modern Periods*, Turnhout 2015.

32 O tome vidi: Peter Burke, *The European Renaissance: Centres and Peripheries*, Oxford 1998.

nisu bili istraživani u ovom opsegu. Međutim, pionirski rad autorice, bez jasnijih istraživačkih pitanja, metodologije, fokusiranjem na mikrohistorijske specifičnosti bez komparacije, korištenjem zastarjele i nepouzdan literature bez očekivanoga kritičkog odmaka te isključivanjem istraživanja iz historiografskih trendova i ovoga slučaja iz šire povijesti jadranskoga, mediteranskoga i uopće europskoga prostora ostavlja Labin još jednom izoliranim na brežuljku istočne Istre, a izvore neiskorištene. Nažalost, time je studija postala izvrsnom kolekcijom lokalnih anegdota, no njezina argumentacija ne vodi značajnijim zaključcima.

Davor Salihović

Tarcisio Bommarco, *L'isola di Cherso: la presenza veneziana e le diverse dinastie popolane*, Udine: Del Bianco Editore, 2012., 325 str.

Poznata talijanska izdavačka kuća Del Bianco Editore, koja djeluje još od 1800., posebno se bavi objavljivanjem radova koji obrađuju sjevernojadranska područja s povijesnoga, filološkoga, lingvističkoga, etnografskoga, filozofskoga, ekonomskoga i geopolitičkoga stajališta. Tako je u povijesnoj biblioteci Civiltà del Risorgimento (koja istražuje cijelo jadransko područje) izdala naslov *L'isola di Cherso: la presenza veneziana e le diverse dinastie popolane* autora rodom iz Cresa, Tarcisija Bommarca.

Kroz temeljita istraživanja povijesnih zbivanja, činjenica i promjena koje su utjecale na razvitak grada i otoka Cresa, kao i ljudi koji su ondje živjeli, Tarcisio Bommarco otkriva rijetke i dragocjene podatke koji će budućim istraživačima biti pomoć pri izučavanju lokalne povijesti. Osim što nam autor daje povijesni pregled otoka i grada Cresa, dokumentira i povijest obitelji Bolmarcich/Bommarco od 1500. godine do 19. stoljeća, preko koje opisuje onaj dio creske populacije koji dosad nitko nije uzimao u obzir, a to je puk. Obitelj Bolmarcich je zajedno s još nekoliko pučkih obitelji punih pet stoljeća aktivno sudjelovala u svim političkim i društvenim događajima otoka i grada Cresa.

Nakon kratkoga uvodnog dijela, u kojem se opisuju migracije stanovništva, autor se usredotočuje na razne političke vlasti koje su se izmjenjivale na otoku i koje su imale velik utjecaj na njegov razvoj.